

NADANÝ

Carl Gustav Jung

Das Begabte. Převzato z publikace Duše moderního člověka, Atlantis 1994 se souhlasem Fritz Literaturagentur a překladatele.

Když jsem poprvé přijel do Severní Ameriky, všiml jsem si ke svému překvapení, že na silnicích, které křižují železniční tratě, nejsou žádné závory a na tratích žádné ochranné ploty. V odlehlých končinách se dokonce používalo kolejí jako pěšin. Když jsem nad tím vyjádřil podiv, dostal jsem odpověď: „Jen idiot neví, že po kolejích jezdí vlaky rychlostí čtyřicet až sto mil v hodině." Dále mi bylo nápadné, že nic není „zakázáno", nýbrž že jen něco není dovoleno - „not allowed". Člověka dokonce co nejzdvořileji žádali: „Please don't..." („Prosím, ne-...")

Tyto dojmy a spousta dalších podobných maličkostí mě přivedly k poznání, že v Americe veřejný život apeluje na inteligenci, zatímco v Evropě je přistřižen podle hlouposti. Amerika vyžaduje a podporuje inteligenci, zatímco Evropa se ohlíží, zda hlupáci stačí držet krok. A nejen to: evropský kontinent předpokládá zlomyslnost, a proto všechny okřikuje tím pánovitým a dotěrným „je zakázáno", zatímco Amerika se obrací na dobrou vůli.

Ať chci, nebo ne, mé myšlenky se zatoulaly daleko do školních let, kdy jsem se setkal s evropskou předpojatostí, vtělenou do postavy učitele. Jako dvanáctiletý školák jsem se vůbec necítil ospalý nebo hloupý, ale často jsem se hrozně nudil, když se pan učitel zaobíral žáky, kteří dobře nestačili. Štěstí mě potkalo alespoň v tom, že jsem měl geniálního učitele latiny, který mě během cvičení posílal do univerzitní knihovny, abych mu přinesl knihy, jež jsem pak na co nejdelší zpáteční cestě s rozkoší louskal. Nuda však nebyla ještě zdaleka to nejhorší. Mezi nepřiliš podnětnými tématy úloh se jednou vyskytlo jedno zajímavé. Dal jsem si tehdy doopravdy záležet a každou větu jsem velmi pečlivě vypiloval. V radostném očekávání, že moje úloha bude dost možná nejlepší nebo alespoň jedna z nejlepších, jsem práci odevzdal učiteli. Pokaždé když nám vracel úlohy, mluvil nejdřív o nejlepší práci a pak o těch ostatních v pořadí podle jejich kvality. Moje úloha

nebyla tentokrát první, nebyla ani druhá ani třetí. V pořadí přede mnou defilovaly všechny ostatní úlohy, a když konečně pohovořil o posledním, nejslabším výtvoru, hrozivě se nafoukl a pronesl tato slova: „Jungova úloha je zdaleka nejlepší, vytřepal ji však bez sebemenší námahy a lehkomyšlně z rukávu. Proto si nezaslouží žádnou známku.“ „To není pravda, na žádné úloze jsem si dosud nedal tolik záležet jako právě na této,“ skočil jsem mu do řeči. „To je lež!“ vykřikl, „podívej se tady na X (totiž na žáka, který vypracoval nejhorší úlohu). Ten si s tím dal práci. V životě si vyšlape svou cestu, ale tobě se to nepodaří, protože jen s chytrostí a podváděním člověk neobstojí.“ Zmlkl jsem a od té doby jsem se do hodin němčiny vůbec nepřipravoval.

To je ovšem zkušenost z doby před více než padesáti lety a já nepochybuji, že se ve škole mezitím mnohé změnilo a zlepšilo. Tehdy mě však ta příhoda přiměla k dlouhému přemýšlení a zanechala ve mně pocit hořkosti, který však s přibývajícimi životními zkušenostmi ustoupil rozumnějšímu náhledu. Pochopil jsem, že postoj mého učitele vycházel v podstatě z ušlechtilé zásady pomáhat slabým a vymycovat zlo. Bohužel se s takovými zásadami často zachází tak, že jsou povýšeny na bezduché principy, o kterých už nikdo dál neuvažuje, z čehož pak vzniká žalostná karikatura dobra: člověk sice pomáhá slabým a bojuje proti zlu, ale zároveň vzniká nebezpečí, že nadaný jedinec bude zanedbáván, jako by samo vybočení z řady byla nějaká povážlivost nebo nepřístojnost. Průměrný člověk právě s oblibou nedůvěřuje všemu, co ho přesahuje, a rád podezřívá všechno, co jeho inteligence není s to pochopit. „Il est trop intelligent“ („Je příliš inteligentní“, pozn. překl.) - to je dostatečný důvod k nejčernějšímu podezření. Bourget v jednom svém románu popisuje půvabnou scénku odehrávající se v předpokoji u jednoho ministra. Je přímo paradigmatická: v předpokoji čekají manželé - petit bourgeois (drobní měšťáci) - a kritizují neznámého jim učence, avšak proslulého: „Il doit être de la police secrète, il a Fair si méchant.“ („Musí být od tajné policie, má tak zlý vzhled“, pozn. překl.)

Prosím za prominutí, pokud jsem vás příliš dlouho zdržel autobiografickými detaily. Vždyť tato pravda bez básnění se konečně netýká ojedinělého případu, projevila se už mnohokrát. Nadané dítě staví před školu vskutku významný úkol, který přes dobrou zásadu pomáhat slabě nadaným není možno opomíjet. V tak malé zemi, jako je Švýcarsko, si už vůbec nemůžeme dovolit kvůli charitativním snahám přehlížet nadané jedince, které tak potřebujeme. Avšak zdá se, že i dnes se v tomto ohledu leckdy postupuje poněkud

lhostejně. Nedávno jsem se dověděl o tomto případě: inteligentní dítě v nižší třídě obecné školy se k údivu svých rodičů najednou stalo špatným žákem. Zážitky ze školy, které dítě doma vyprávělo, zněly tak komicky, že rodiče nabyli dojmu, že se snad ve škole s dětmi zachází jako s idioty, a tím se uměle ohlupují. Matka se šla v této věci informovat na školskou správu a tam se dověděla, že učitelka byla vyškolená jako učitelka slabomyslných dětí a že se ještě před nedávnem takovým opožděným dítětem věnovala. Zřejmě vůbec nevěděla, co si má s normálními dětmi počít. Naštěstí se po čase podařilo převést dítě k normální učitelce, kde potom také znovu rozkvetlo.

Problém nadaného dítěte není vůbec jednoduchý, protože takové dítě nelze poznat jen podle toho, že je dobrým žákem. Bývá tomu totiž leckdy i naopak. Takové dítě může vzbuzovat dokonce nepříznivý dojem zvláštní roztržitostí, mívá hlavu plnou alotrií, je líné, nedbalé, nepozorné, nezpůsobné, svéhlavé a může dokonce budit dojem ospalosti. Na základě pouze vnějšího pozorování lze někdy stěží odlišit nadaného jedince od jedince nenadaného.

Dále nelze přehlížet skutečnost, že nadané děti vůbec nejsou vždycky předčasně zralé, ale tempo jejich vývoje bývá spíše pozvolné, takže nadání zůstává po dlouhou dobu latentní. Za těchto okolností lze nadání poznat jen stěží. Příliš dobrá vůle a optimismus vychovatele mohou taky tušit nadání, která se později ukáží jako úplné nuly, jak se píše třeba v jedné biografii: „Až do čtyřicátého roku se u něho nedaly pozorovat žádné známky geniality a později také ne.“

K diagnóze nadání pomůže často jen přesné vyšetření a pozorování dětské individuality ve škole i doma. Jen tak se dá totiž zjistit, co je primární vložka, a co sekundární reakce. U nadaného dítěte se totiž ukáže, že jeho nepozornost, roztržitost a netečnost jsou sekundární obranou proti vnějším vlivům, aby se mohlo nerušeně oddávat svým vnitřním fantazijním pochodům. Pouhé konstatování živé fantazie nebo zvláštních zájmů ovšem ještě nedokazuje zvláštní nadání, neboť takové převládání přediiva fantazie a abnormálních zájmů se vyskytuje i v předchorobí pozdějších neuróz a psychóz. Z kvalitativní povahy fantazie se však nadání poznat dá. Musíme přitom ovšem umět rozeznat fantazii chytrou od omezené. Při tomto hodnocení jsou směrodatné originalita, důslednost, intenzita, jemnost utváření fantazie, jakož i latentní možnost jejího pozdějšího uskutečnění. Důležitá je rovněž otázka, nakolik fantazie zasahuje do vnějšího utváření života, například ve formě systematicky provozovaných zálib a ostatních zájmů.

Další důležitou indicií je stupeň a kvalita zájmu vůbec. U problémových dětí docházíme často k podivuhodným objevům. Může to být například hojné a zdánlivě bezvýběrové hltání knih, většinou v zakázané noční době, nebo pozoruhodná praktická zručnost. Všechny tyto příznaky může však pochopit jen ten, kdo si dá námahu a klade si u žáků otázky „jak to“ a „proč“ a nespokojí se s pouhým konstatováním špatného výkonu. Určité znalosti psychologie, to jest znalost lidí a životní zkušenost, jsou proto pro vychovatele žádoucím vybavením.

Duševní schopnosti nadaného se pohybují v široce rozjatých protikladech. Rovnoměrné nadání ve všech duševních oblastech je totiž velikou vzácností. Dokonce bývá pravidlem, že ta nebo ona oblast bývá nadáním tak málo obdařena, že lze mluvit takřka o výpadku. Především stupně zralosti jsou mimořádně rozdílné. V oblasti nadání převažuje leckdy abnormální raná zralost, zatímco mimo tuto oblast jsou duševní funkce ještě pod normální úrovní příslušného věku. Z toho někdy vzniká klamný vnější dojem: domníváme se, že máme co činit s nerozvinutým, duševně opožděným dítětem, a v žádném případě bychom se u něho nenadáli nějaké nadprůměrné dovednosti. Anebo se může stát, že předčasně zralý intelekt dítěte není provázen odpovídajícím vývojem vyjadřovacích schopností, a dítě je proto nuceno vyjadřovat se zdánlivě zmateným nebo jinak nepochopitelným způsobem. V takovém případě uchrání učitele před nesprávným závěrem jen pečlivý přístup k onomu „jak to“ a „proč“ a svědomité zvažování odpovědí. Může taky nastat případ, kdy se nadáním vyznačuje oblast, které se škola vůbec nedotýká. Sám si vzpomínám na chlapce, kteří se ve škole vyznačovali značnou hloupostí, ale v hospodářství svých rodičů si počínali velmi zdatně.

Při této příležitosti si neodpustím poukázat na nesprávné názory, které alespoň dříve převládaly v posuzování matematického nadání. Předpokládalo se například, že schopnost logického a abstraktního myšlení se takřikajíc ztělesňuje v matematice, a proto se matematika považovala za nejlepší školu logického myšlení. Matematické nadání však - stejně jako s ním biologicky příbuzné nadání hudební - je schopnost, která není identická ani s logikou, ani s intelektem, nýbrž pouze logiky a intelektu používá, stejně jako filozofie a věda vůbec. Tak jako může být člověk muzikální bez špetky intelektu, tak se můžeme setkat s pozoruhodným počítařským nadáním dokonce u imbecilů. Smysl pro matematiku se dá do hlavy nalévat právě tak málo jako smysl pro hudbu. Jedná se totiž o specifické nadání.

Obtíže nadaného dítěte nevězí tedy jen v intelektuální oblasti, nýbrž taky v oblasti mravní, to znamená v oblasti citové. Časté překrucování skutečnosti, lži a další morální poklesky u dospělých mohou pro mravně nadané dítě znamenat rušivý problém. Mravní a citová kritičnost nadaného dítěte se přehlíží anebo podceňuje stejně tak jako intelektuální vnímavost a časná zralost. Nadání srdce často nebývají tak zřetelná a vtíravá jako nadání technická a intelektuální. Stejně tak jako technické a intelektuální nadání kladou nároky na zvláštní pochopení učitele, kladou na něho nadání srdce často větší nároky. Vyžadují totiž, aby učitel sám byl vychován. V takových případech nevyhnutelně přijde jednou den, kdy už nepůsobí to, co vychovatel učí slovy, ale jen to, jaký sám je. Každý vychovatel - v nejširším smyslu tohoto slova - by si měl stále znova klást otázku, zda to, co učí, u sebe samého a ve svém životě taky podle nejlepšího vědomí a svědomí naplňuje. Z psychoterapie víme, že léčebné účinky nakonec nemají vědění a technika, nýbrž osobnost. Stejně se to má i s výchovou: předpokládá sebevýchovu.

Nechtěl bych se tím nikterak povyšovat na soudce pedagogů, naopak, musím se mezi ně se svou dlouholetou učitelskou a vychovatelskou praxí sám zařadit a počítat s posuzováním nebo odsouzením. Jen díky své zkušenosti v péči o lidi se odvažuji vás upozornit na vysoce praktický význam takových základních vychovatelských pravd.

Vedle nadání hlavy existují i nadání srdce, která jsou neméně důležitá, ale zato mohou být snadno přehlédnuta, protože v takových případech bývá hlava slabší než srdce. A přece jsou lidé s nadáním srdce často potřebnější a cennější pro blaho společnosti než lidé obdaření jiným nadáním. Všechna nadání mají však svůj rub a líc, stejně tak i nadání citu. Leckdy se pozoruhodný stupeň vcítění, zejména u jedinců ženského pohlaví, dokáže učiteli tak obratně přizpůsobit, že vznikne dojem zvláštního nadání, a to na základě značného výkonu. Jakmile však odezní osobní vliv, je rovněž nadání to tam. Bylo jen entuziastickou epizodou vykouzlenou vcítěním, jež vyhasíná rychle jako hořící sláma a nechává po sobě popel zklamání.

Výchova nadaných dětí klade značné nároky na psychologickou, intelektuální, mravní a uměleckou vnímavost a chápavost vychovatele. Tyto nároky jsou patrně tak vysoké, že jejich splnění snad při špetce soudnosti nemůžeme od učitele ani očekávat. Vždyť by musel být popřípadě taky génius, aby dokázal mezi svými žáky adekvátně postihnout žáka geniálně nadaného.

Naštěstí však mají mnohá nadání tu zvláštnost, že se do značné míry dokáží postarat sama o sebe. Čím je nadaný jedinec geniálnější, tím více si jeho tvůrčí nadání vede - jak taký výraz génus vyjadřuje - jako osobnost, která podle okolností dalekosáhle převyšuje věk dítěte, ba mohlo by se říci jako božský démon, na kterém nejenže není co vychovávat, ale před kterým musí být dítě spíše chráněno. Vždyť velká nadání jsou nejkrásnější a často nejnebezpečnější plody na stromě lidstva. Visí na nejtenčích větvích, které se snadno ulamují. Většinou - jak už bylo zmíněno - bývá mezi nadáním a zralostí zbývajících osobností nepoměr a člověk má často dojem, jako by tvůrčí osobnost rostla na úkor osobnosti lidské. Mnohdy je dokonce mezi géniem a jeho lidskostí taková diskrepance, že se člověk musí ptát, zda by nebylo lepší trochu méně nadání. Co nakonec znamená velká inteligence při morální méněcennosti? Je nemálo nadaných jedinců, jejichž prospěšnost je paralyzována jejich ostatní lidskou neschopností, ba je dokonce zvrácená. Nadání není bezpodmínečně hodnotou, stává se jí teprve tehdy, jestli s ním zbývajících osobnost drží krok do té míry, že i talent může být přiveden k prospěšnému využití. Tvořivá schopnost se může bohužel právě tak dobře projevit jako síla destruktivní. O tom, zda se obrátí k dobru, nebo ke zlu, rozhoduje jen mravní osobnost. A pokud té není, žádný vychovatel není s to ji ani zprostředkovat ani nahradit.

Blízká příbuznost různých nadání s patologickými odchylkami ztěžuje problém výchovy nadaných dětí. Nadání totiž nejenže bývá téměř zpravidla kompenzováno určitou méněcenností v jiné oblasti, ale dokonce se někdy sdružuje s chorobným defektem. V takových případech bývá často téměř nemožné rozhodnout, zda převažuje nadání, nebo psychopatická konstituce.

Ze všech těchto důvodů proto pokládám za obtížné odpovědět na otázku, zda by bylo prospěšné vychovávat obzvlášť nadané žáky ve zvláštních třídách, jak se navrhovalo. Přinejmenším bych nechtěl být expertem, kterému přísluší výběr žáků k tomu způsobilých. I když by tím byli na jedné straně nadaní žáci mocně podporováni, je proti tomu na druhé straně skutečnost, že tíž nadaní žáci nejsou v ostatních duševních a lidských ohledech zdaleka vždycky na výši svého nadání. Ve zvláštních třídách nadaných jedinců proto vzniká nebezpečí, že se nadaní žáci rozvinou příliš jednostranně. Naproti tomu se nadané dítě v normální třídě bude sice nudit v předmětu, v němž vyniká, avšak v jiných hodinách si bude uvědomovat svou zaostalost, což může mít užitečný a potřebný mravní efekt. Nadání má totiž tu mravní nevýhodu, že může u někoho vyvolat

pocit převahy, a tím jistou inflaci, která by měla být kompenzována odpovídající pokorou. Nadané děti jsou však často rozmazlené, a očekávají proto, že se s nimi bude zacházet výjimečně. Toho si taky povšiml můj někdejší učitel, a dal mi proto svůj mravní knokaut, z čehož jsem tehdy vůbec nevyvodil žádoucí závěry. Od té doby jsem však dospěl k poznání, že můj učitel byl nástrojem osudu. Byl první, kdo mi dal pocítit, že dary bohů mají dvě strany, jednu světlou a druhou temnou. Neboť ten, kdo jde příliš vpředu, si jde pro výprask. A pokud ho nedostane od učitele, dostane ho od osudu, ale většinou od obou. Nadaný udělá dobře, když si zavčas zvykne na skutečnost, že větší schopnosti mají za následek výjimečné postavení se všemi jeho riziky, zvláště s rizikem vystupňovaného sebevědomí. Před tím ho ochrání jen pokora a poslušnost, a to ještě ne vždycky.

Pro výchovu nadaného dítěte se mi tedy jeví jako lepší, aby chodilo do normální třídy s ostatními dětmi, místo aby se převáděním do zvláštní třídy ještě zdůrazňovalo jeho výjimečné postavení. Škola je koneckonců už částí velkého světa a obsahuje v malém všechny faktory, se kterými se dítě v pozdějším životě setká a se kterými se bude muset vyrovnat. Alespoň zčásti se tomuto nezbytnému přizpůsobení může a má naučit už ve škole. Příležitostné střety neznamenaají žádnou katastrofu. Fatálně působí pouze neporozumění, pokud je chronické, nebo když citlivost dítěte dosahuje neobvyklého stupně a není možnost eventuální změny učitele. Toto opatření mívá často příznivý efekt, avšak samozřejmě jen tehdy, když příčina poruchy tkví skutečně v učiteli. Zdaleka ne vždy tomu tak bývá, poněvadž učitel musí často bez vlastní viny odnášet to, co pokazila výchova v rodině. Rodiče až příliš často v nadaném dítěti ztělesňují vlastní ctižádost, kterou kdysi sami nedokázali naplnit. Takové dítě potom podle okolností buď hýčkají a rozmazlují, nebo podněcují k bravurním kouskům, to všechno ke škodě pozdějších let, jak jsme se mohli přesvědčit na případech některých zázračných dětí.

Silný talent nebo dokonce danajský dar génia je osudově určující faktor, který už záhy vrhá dopředu svůj stín. Génus se prosadí proti všemu, neboť k jeho povaze patří to, co je absolutní a co se nedá spoutat. Takzvaný „nepoznaný génus“ je jev pochybný. Většinou se z něho vyklube neschopnost, která hledá nějaké konejšivé vysvětlení sebe samé. Jako lékař jsem musel jednou takovému géniovi položit otázku: „Co když jste třeba jen obyčejný lenoch?“ Po určité době jsme se v tomto ohledu shodli. Naproti tomu lze talentu klást překážky. Talent může být znetvořen, zvrácen nebo může být podněcován, rozvíjen a zdokonalován. Génus je rarissima avis (vzácný pták), stejně jako pták Fénix, s jehož

objevením nelze počítat. Je zde od prvopočátku a je zde z boží milosti v celé své síle, vědomě nebo nevědomě. Naproti tomu talent je statistická pravidelnost a naprosto nemá vždycky patřičnou dynamiku. Jako génus disponuje i on velkou diverzitou a vytváří individuální diferencovanost, kterou by vychovatel neměl přehlížet, neboť diferencovaná a diferencovatelná osobnost má pro blaho národa nesmírný význam. Stádní vyrovnávání lidského společenství potlačováním přirozených aristokratických nebo hierarchických struktur vede nevyhnutelně dříve nebo později ke katastrofě. Neboť zarovná-li se to, co je vynikající, ztrácejí se orientační body a nevyhnutelnou se stává touha po tom být veden. Lidské vedení je chybné, proto nad tím, kdo vládne, od nepaměti stály a dosud stojí symbolické principy, třebaže jednotlivec nenaplnuje rozsah a smysl svého života, když není s to postavit své já do služby duchovního a nadlidského řádu. Tato nutnost odpovídá skutečnosti, že „já“ nikdy netvoří člověka v jeho celosti, nýbrž tvoří pouze jeho vědomou část. Teprve neohraničitelná, nevědomá část jej dotváří k úplnosti, ke skutečné celosti.

Nadaný jedinec je z hlediska biologie jakousi odchylkou od průměru, a pokud výrok Lao-c' „Výška stojí na hloubce“ je věčnou pravdou, je tato odchylka zároveň nahoru a dolů i v samém individuu. Z toho vyplývá určité napětí mezi protiklady, které pak zase dodává osobnosti temperament a intenzitu. I když patří nadaný jedinec k „tichým vodám“, pak ovšem sahá - jako ony vody - hlouběji. Nejen odchylka od normy, byť příznivá, ale taky protikladnost predisponující k vnitřní konfliktovosti představují riziko nadaného jedince. Osobní účastenství a pozornost vychovatele bude na nadané jistě působit prospěšněji než převádění do zvláštních tříd pro nadané jedince. Ačkoli můžeme plně doporučit instituci psychologicky vzdělaného školního psychiatra a nemusí to zrovna znamenat ústupek tomu, co bývá mnohdy jako technicky správné přeceňováno - zdá se mi ve světle zkušeností, že zásadní úloha přísluší srdci vychovatele a že tuto úlohu lze sotva docenit. S uznáním sice vzpomínáme na výborné učitele, avšak s vděčností vzpomínáme na ty, kteří k nám promlouvali jako k člověku. Učební látka je nezbytným minerálem, ale teplo představuje životní prvek jak pro rostoucí rostlinu, tak pro dětskou duši.

Poněvadž se mezi školáky vyskytují nadané a vysoce napjaté povahy, které nemají být omezovány a tlumeny, neměla by se ani učební látka chybně pozměnit z něčeho obecného a univerzálního v cosi, co je příliš speciální. Dospívající mládeži musíme spíš ukázat dveře, které otevírají cestu k různým duchovním a životním oblastem. Především se mi zdá důležité - ve smyslu obecné kultury - aby se přihlíželo k dějinám, a to

v nejširším rozsahu tohoto pojmu. Tak jako je na jedné straně důležitý zřetel ke všemu praktickému, užitečnému a budoucímu, je na straně druhé neméně důležitý zřetel k tomu, co bylo. Kultura je kontinuita, a nikoli pokrok odtržený od kořenů. A právě pro nadaného má vyvážené vzdělání velký význam, je to takřka psychohygienické opatření. Jednostrannost nadání - jak už jsem se zmínil - je téměř vždy v protikladu k určité nezralosti dítěte v ostatních oblastech duše. Ale dětství je stavem minulosti. Tak jako fetální tělo náznakově opakuje ve svém vývoji fylogenezi, naplňuje i dětská duše „pensum dřívějšího lidstva“. Dítě žije v předracionálním a především v předvědeckém světě, ve světě lidstva, které zde bylo před námi. V tom světě tkví naše kořeny a z těchto kořenů vyrůstá každé dítě. Jeho zralost ho pak vzdaluje od těchto kořenů, nezralost ho v nich uvěznuje. Vědění o počátcích v nejširším smyslu buduje most mezi opuštěným a ztraceným světem předků a dosud nepochopitelným světem budoucích generací. Čím máme postihnout budoucnost, jak se v nás ztělesňuje, když nedisponujeme onou zkušeností lidstva, kterou nám zanechaly generace našich předků? Bez této zkušenosti jsme vykořenění a bezzásadoví a stáváme se kořistí budoucnosti a všeho nového. Čistě technické a jen účelové vzdělání nezabrání žádnému bludu a nemá co postavit proti zaslepenosti. Schází mu kultura, jejímž nejvnitřnějším zákonem je kontinuita dějin, to znamená kontinuita nadindividuálního lidského vědomí. Tato kontinuita, jež spojuje to, co je protikladné, má pro konfliktovost, která nadanému hrozí, léčivý význam.

Nové je vždy problematické a znamená něco, co je třeba prozkoumat. Nové může být totiž právě tak dobře nemocí. Proto je skutečný pokrok možný jen při zralosti úsudku. Dobře uvážený úsudek však vyžaduje pevné stanovisko, které se může zakládat jen na zevrubné znalosti toho, co bylo. Kdo si není vědom dějinné souvislosti a opomíjí spojení s minulostí, vydává se v nebezpečí, že podlehně sugesci a zaslepenosti, které vycházejí ze všech novinek. Je tragikou všech novot, že se vždycky vylévá s vaničkou i dítě. Touha po novotách není, díky Bohu, švýcarskou národní neřestí par excellence, ale žijeme ve větším světě, který je zmítán neznámými horečkami obnovy. Od naší mládeže se jako nikdy předtím očekává, že vůči této děsivě grandiózní podívané projeví stabilitu, a to jednak kvůli trvání naší vlasti, jednak kvůli evropské kultuře, která nemůže získat nic tím, když se výdobytky křesťanské minulosti nahradí jejich opakem.

Nadaný je však ten, kdo nese pochodeň a k tomuto vysokému poslání ho vyvolila sama příroda.